

Iwona Kopacz-Wyrwał

 <https://orcid.org/0000-0002-9796-3959>

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych
Instytut Geografii i Nauk o Środowisku
iwona.kopacz@ujk.edu.pl

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA KIELECKICH SENIORÓW W LATACH 2015–2019

Abstrakt: Celem opracowania jest przedstawienie analizy dotyczącej aktywności turystycznej seniorów w Kielcach w latach 2015–2019. Szczególną uwagę zwrócono na preferencje, motywy oraz ewentualne ograniczenia dotyczące podejmowania aktywności turystycznej przez osoby starsze. Przyjęto, że senior to osoba w wieku co najmniej 55 lat. W artykule prezentowane są wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 2020 r. wśród kieleckich seniorów (n = 371). Sporządzona analiza wykazała zależność między wiekiem, wykształceniem, sytuacją materialną oraz kondycją zdrowotną a aktywnością turystyczną osób starszych, a także dowiodła, że w dzisiejszych czasach aktywność ta jest dla seniorów bardzo istotnym elementem stylu życia.

Słowa kluczowe: seniorzy, aktywność turystyczna, starzenie się.

TOURISM ACTIVITY OF KIELCE'S 'SENIOR CITIZENS' IN 2015–2019

Abstract: The aim of this study is to determine the tourist activity of 'senior citizens' in Kielce in 2015–2019. Particular attention is paid to their preferences, motives and possible restrictions on tourism activity. It is assumed that a 'senior citizen' is a person at least 55 years old. The article presents the results of a survey conducted among 'senior citizens' from Kielce (n = 371) in 2020. The analysis showed significant dependencies between age, education, their financial and health conditions and tourist activity, and also showed that nowadays it is a very important element of their lifestyle.

Keywords: 'senior', tourist activity, ageing.

1. WPROWADZENIE

Starzenie się społeczeństwa to proces obserwowany od dawna w wielu państwach świata (Kowalczyk-Anioł, 2013). Współcześnie co piąta osoba w Unii Europejskiej (20,6%) ma 65 lat i więcej. Według prognoz demograficznych Eurostatu odsetek ludności w wieku co najmniej 65 lat, który w 2015 r. wynosił w Polsce 17,0%, wzrośnie do 2060 r. przynajmniej dwukrotnie – do poziomu 34,5% i będzie jednym z najwyższych w całej Unii Europejskiej (*Population structure and ageing*, 2021). Proces starzenia się społeczeństw od kilku dekad coraz bardziej wpływa na wiele aspektów życia w skali globalnej – m.in. na politykę, gospodarkę czy kulturę (Bloom, Canning, Fink, 2011; Börsch-Supan, 2006; Crampton, 2009; Feldstein, 2006; Łobodzińska, 2016; McMorrow, Roeger, 2004; Poterba, 2004; Warwas, Wiczorek, 2018).

Wspomniane procesy demograficzne zachodzące w najbardziej rozwiniętych społeczeństwach świata wraz ze zmianami kulturowymi, dotyczącymi głównie stylu życia, przyczyniają się do zwiększającego się uczestnictwa osób starszych w różnych formach

turystyki (Głabiński, 2020). Osoby w podeszłym wieku dzięki postępowi medycyny coraz dłużej utrzymują dobry stan zdrowia – nawet do późnych lat życia. Ponadto dysponując znaczną ilością czasu wolnego oraz dostatecznymi zasobami finansowymi, stają się grupą społeczną o bardzo dużym znaczeniu dla rynku usług turystycznych (Balderas-Cejudo, Rivera-Hernaez, Patterson, 2016; Hung, Petrick, 2009; Śniadek, 2006; Trzaskowska-Dmoch, 2017). Zjawisko to można zaobserwować również w Polsce, zwłaszcza wśród mieszkańców miast (Niezgoda, Jerzyk, 2013; Sawińska, 2014; Zawadka, 2019). Dlatego też rośnie zainteresowanie przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych zagadnieniami dotyczącymi udziału seniorów w turystyce.

Celem artykułu jest zbadanie aktywności turystycznej seniorów w Kielcach w latach 2015–2019. Szczególną uwagę zwrócono na preferencje, motywy, częstotliwość oraz ograniczenia dotyczące podejmowania tejże aktywności przez osoby starsze. Przedstawiona została również sylwetka seniora turysty.

2. UWAGI TERMINOLOGICZNO-TEORETYCZNE

Określenie osób, które zalicza się do seniorów, nie jest zadaniem łatwym, ponieważ w literaturze naukowej różnie się je postrzega. „Ustalając granicę wieku pomiędzy człowiekiem dojrzałym a starszym (seniorem), można kierować się aspektami ekonomicznymi (zakończenie pracy i przejście na emeryturę), kulturowymi (obyczaje, tradycje), społecznymi (stanie się babcią lub dziadkiem), zdrowotnymi (pogarszanie się zdrowia, utrata sprawności fizycznej)” (Śniadek, 2007, s. 22). Najczęściej przyjmowanym kryterium uznania za seniora jest wiek emerytalny (Górna, 2015; Holzer, 2003; Januszewska, 2017; Klonowicz, 1986; Pasik, 2005; Patterson, 2006; *Ustawa*, 2012). „Kryterium to wydaje się nie do końca właściwe, ponieważ wiek przechodzenia na emeryturę jest różny i zależy nie tylko od kraju, ale także od płci czy wykonywanego zawodu” (Sawińska, 2014, s. 171). Dodatkowo ważnymi czynnikami wpływającymi na definicję tego terminu są aspekty natury psychologicznej, mentalnej oraz rosnąca długość życia ludzkiego i poprawa jego jakości, co powoduje, że granica wieku, od której osobę starszą uważa się za seniora, przesuwana się ku górze. Niemniej jednak na potrzeby rozważań naukowych często przyjmuje się założenie, że senior to osoba, która ukończyła 55 lat. To istotna cezura czasowa, bowiem od tego momentu, zdaniem wielu autorów (Alcaide Casado, 2005; Hossain, Bailey, Lubulwa, 2003; Long, 1998; Walker, 2004), pojawiają się specyficzne potrzeby związane z wiekiem. Następują też zmiany w kondycji – przede wszystkim fizycznej. Walker (2004) wyróżnia cztery kategorie wieku senioralnego. Są to:

- osoby w wieku 55–64 lata, tzw. preseniorzy w wieku przedemerytalnym oraz korzystający z wcześniejszej emerytury,
- osoby na emeryturze, w wieku 65–74 lata,
- osoby w wieku 75–84 lata, czyli starsi emeryci,
- osoby w wieku powyżej 85. roku życia.

Można oczywiście przytaczać wiele innych przedziałów wiekowych, choć w szeroko rozumianym sektorze turystycznym podróżujący seniorzy to osoby właśnie w wieku powyżej 55 lat (Smith, Jenner, 1997). Ponadto mając na uwadze, że aktywność turystyczna seniorów jest wynikiem ich wcześniejszych zachowań (propagowanie zdrowego stylu życia, dynamiczny tryb życia, zamiłowanie do podróży, realizacja własnych pasji itp.), słuszne wydaje się wyodrębnienie terminu „presenior” i zakwalifikowanie do tej grupy osób, które jednocześnie spełniają dwa warunki: wiek powyżej 55 lat i utrzymana aktywność zawodowa (Sawińska, 2014). Dlatego w niniejszym badaniu przyjęto podział oparty na klasyfikacji Walkera.

Jeszcze w połowie XX w. starość postrzegana była jako okres stagnacji i bierności. Dziś traktowana jest

jako pewien etap życia, w którym dana osoba ma jasno określone cele i zadania do wykonania, zgodne ze swoimi możliwościami, talentami i doświadczeniem (Nowicka, 2008). Oznacza to, że osoba starsza może, a nawet powinna być aktywna zarówno fizycznie, jak i społecznie (Rynkowska, 2016). Wpływa to bowiem pozytywnie na jej ogólny stan zdrowia przez poprawę kondycji czy wzrost poziomu endorfin – co z kolei daje poczucie satysfakcji i szczęścia (Kociszewski, 2016).

Aktywność turystyczna jest definiowana jako zachowania człowieka, które prezentują się w jego czynnej postawie wobec turystyki (Berbeka, Makówka, Niemczyk, 2008). Seniorzy zazwyczaj mają dużo wolnego czasu i potrzebę jego spędzenia w grupie (z przyjaciółmi bądź rodziną). Turystyka może te potrzeby zaspokoić, ponieważ jest formą aktywności szczególnie polecaną osobom w wieku poprodukcyjnym. Zdaniem Śniadek i Zajadacz (2010) wpływ turystyki i rekreacji na dobrostan fizyczny i emocjonalny człowieka jest określany jednoznacznie jako pozytywny. Autorki wskazują też, że aktywność fizyczna oraz uprawianie turystyki skutecznie przeciwdziałają wielu chorobom i pozwalają utrzymać dobry stan zdrowia. Ponadto aktywność taka wywiera dobry wpływ na stan psychiczny człowieka, powodując zadowolenie (z realizacji celów i osiągnięć), okazję do spotkań towarzyskich (socjalizacja) oraz odmianę codzienności (odreagowanie).

W wielu krajach Europy Zachodniej seniorzy są jedną z najbardziej aktywnych grup społecznych w zakresie turystyki. Jak pokazują badania Zsarnockiego, Davida, Mukayeva i Baiburieva (2016), przedstawiciele starszych pokoleń w Europie dysponują znacznymi dochodami, które mogą wydać lub chętnie przeznaczają na podróże turystyczne. Typową grupą takich osób jest pokolenie tzw. powojennego wyżu, opisywane w literaturze przedmiotu jako *baby boomers* – urodzonych między końcem lat 40. a połową lat 60. XX w. Określenie to dotyczy również polskich seniorów, wychowujących się w latach powojennych, którzy z jednej strony dzielili sukcesy ekonomiczne z mieszkańcami Europy Zachodniej, z drugiej zaś ograniczenia i niepowodzenia z mieszkańcami Europy Wschodniej (Pędich, 2001). Nie jest to jednak grupa całkiem tożsama z generacją zachodnioeuropejską, ale – jak zauważa Śniadek (2007) – ma z nią wiele wspólnego, np. stosunek do sprawności i urody, poziom wykształcenia czy chęć podróżowania.

Z wymienionych względów zagadnienie aktywności turystycznej seniorów jest przedmiotem licznych dyskusji i badań naukowych: ekonomii (m.in. Mossakowska, Więcek, Błędowski, 2012; Warwas, Wieczorek, 2018), geografii (m.in. Holzer, 2003; Kurek, 2001, 2008), socjologii (m.in. Balcerzak-Paradowska, 2004; Błędowski, 2012; Halik, 2002), psychologii (m.in. Blazer, 2006; Miller, 2009) czy nauk medycznych (m.in. Bień, 1996; Burton, 2012; Wojszel, 2009). Temat ten jest podejmowany również coraz częściej przez autorów zajmujących

się turystyką (m.in. Głabiński, 2020; Grzelak-Kostulska, 2012; Kowalczyk-Anioł, 2013; Sawińska, 2014).

Obszerne rozważania dotyczące pojęcia aktywności turystycznej przeprowadził Alejsiak (2012), który stwierdził, że w literaturze istnieje wiele sposobów pojmowania tego terminu i brak w tym zakresie jednoznaczności. Jego zdaniem można wyróżnić dwa sposoby rozumienia tego pojęcia: szerokie i wąskie. W pierwszym „odnosi się do ogółu zachowań ludzi związanych z uczestnictwem w różnych formach turystyki, natomiast w drugim termin ten dotyczy osób, które w danym momencie uczestniczą lub uczestniczyły w ruchu turystycznym” (Alejsiak, 2012, s. 25–26). Można zatem przyjąć za autorem, że wąskie pojmowanie tego terminu odnosi się do poziomu, struktury i dynamiki uczestnictwa w ruchu turystycznym, m.in. jednostek lub określonych grup społecznych – i taką też definicję przyjęto w niniejszych rozważaniach.

3. ŹRÓDŁA DANYCH I METODY BADAŃ

Podstawowym materiałem źródłowym artykułu były dane dotyczące aktywności turystycznej seniorów, które uzyskano w wyniku badań ankietowych przeprowadzonych w czerwcu i lipcu 2020 r. Dobór próby był celowy – ankiety skierowano do osób powyżej 55. roku życia, zamieszkałych na terenie Kielc, zrzeszonych głównie w klubach seniora, co przy panujących wówczas warunkach epidemicznych pozwoliło na zgromadzenie materiału badawczego. Wykorzystano wywiady kwestionariuszowe, realizowane bezpośrednio przez ankietera w miejscowości zamieszkania respondenta. Zebrano 371 ankiet, z czego 367 (z kompletem odpowiedzi) poddano dalszej analizie.

Formularz ankiety zawierał metryczkę oraz siedem pytań. Większość z nich (71%) była zamknięta, z możliwością dodania własnej odpowiedzi, pozostałe (29%) wymagały wyrażenia własnej, krótkiej opinii. Dane uzyskane w wyniku badań miały charakter ilościowy. W pytaniach zamkniętych zastosowano skalę nominalną i porządkową, co na użytek niniejszego tekstu pozwoliło określić częstość wybieranych odpowiedzi (w procentach). Pytania odnosiły się do aktywności turystycznej seniorów w ostatnich pięciu latach

(2015–2019). Wybór lat był nieprzypadkowy, dotyczył bowiem okresu przed nastaniem pandemii COVID-19, która spowodowała ogromne szkody na rynku usług turystycznych (Mendoza, Reinoso, 2020).

Dodatkowym materiałem źródłowym były informacje publikowane przez Eurostat oraz Główny Urząd Statystyczny (GUS), dostępne w Banku Danych Lokalnych (2020), takie jak: prognozy dotyczące struktury demograficznej ludności i starzenia się społeczeństw w perspektywie najbliższych kilkudziesięciu lat, ludność według grup wiekowych (powyżej 55 lat) i płci w Kielcach w 2020 r., ludność według ekonomicznych grup wieku w 2020 r., współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi w 2020 r. itp. W opracowaniu zastosowano także analizę korelacji i regresji do zbadania zależności między wiekiem, wykształceniem, sytuacją materialną oraz kondycją zdrowotną a aktywnością turystyczną osób starszych.

4. SENIORZY W KIELCACH

Według danych na koniec 2020 r. w Kielcach mieszkało 193 415 osób (102 950 kobiet i 90 465 mężczyzn), z czego liczba ludności w wieku poprodukcyjnym wynosiła 51 859 osób: 34 767 kobiet oraz 17 092 mężczyzn. To stanowiło ponad ¼ ludności miasta ogółem (26,8%). Dla porównania wskaźnik ten w polskich miastach (ogółem) wyniósł mniej – 24,5%. Warto zwrócić uwagę na wysoki stopień feminizacji w tym przedziale wiekowym wśród mieszkańców Kielc – liczba mężczyzn w wieku poprodukcyjnym stanowiła jedynie połowę liczby kobiet. Według danych GUS-u liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w Kielcach w 2020 r. wyniosła 46,9, zaś współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi – 35,7 (Bank Danych Lokalnych GUS, 2020).

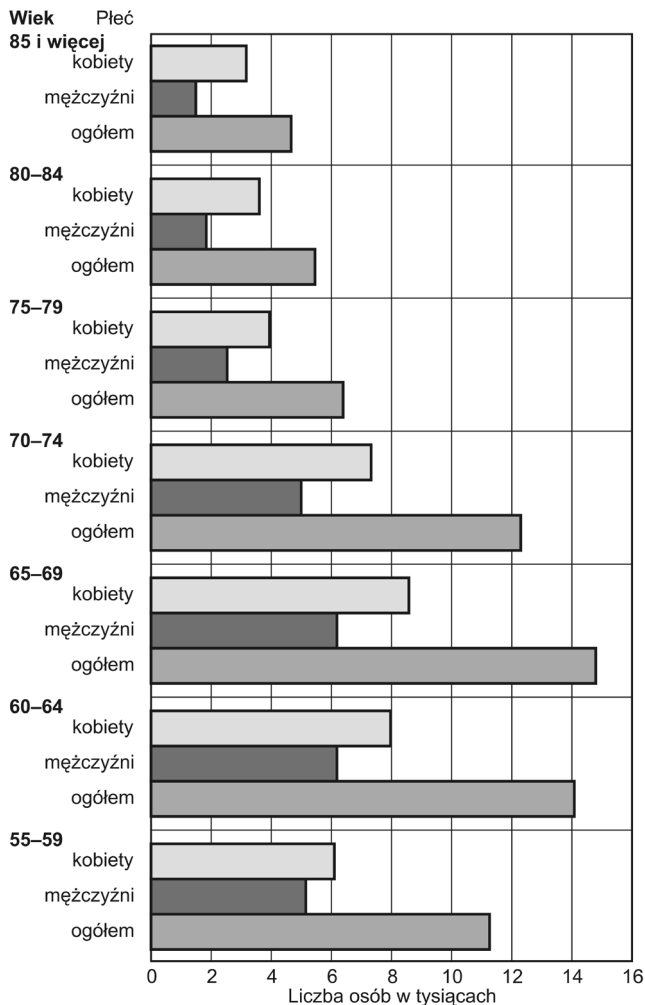
Przyjmując dolną granicę wieku – 55 lat, czyli tę w prezentowanych badaniach, można stwierdzić, że liczba seniorów stanowiła 35,8% ludności miasta, tj. prawie 10% więcej niż osób w wieku poprodukcyjnym (69 325 osób: 40 862 kobiet i 28 463 mężczyzn).

Analizując liczebność poszczególnych grup wiekowych powyżej 55. roku życia według płci (tabela 1, rysunek 1), zauważono wyraźnie zaznaczający się wyż

Tabela 1. Seniorzy według grup wiekowych (powyżej 55 lat) i płci w Kielcach w 2020 r.

Osoby		Grupa wiekowa							Razem
		55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85 i więcej	
Płeć	ogółem	11 288	14 145	14 821	12 313	6 522	5 482	4 754	69 325
	mężczyźni	5 193	6 178	6 197	4 967	2 552	1 867	1 509	28 463
	kobiety	6 095	7 967	8 624	7 346	3 970	3 615	3 245	40 862

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS (2020).

Rysunek 1. Ludność według grup wiekowych (powyżej 55 lat) i płci w Kielcach w 2020 r.

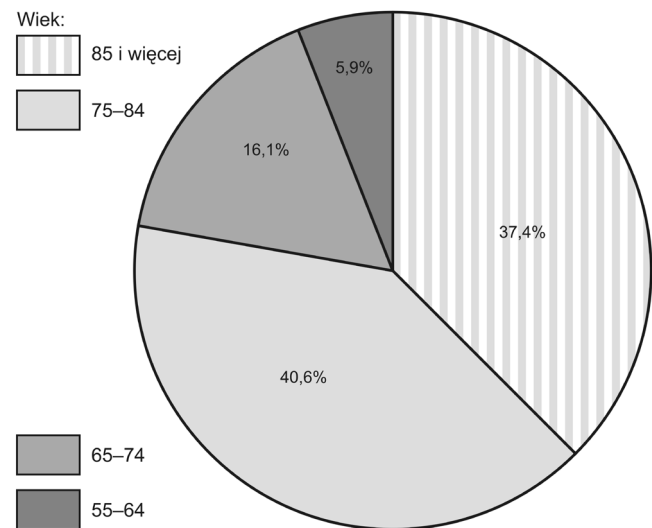
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS (2020)

kompensacyjny pokolenia *baby boomers*. Charakteryzował się on mniejszą liczbą osób w wieku 55–59 lat niż w trzech kolejnych grupach wiekowych oraz, co jest ogólnie obserwowaną tendencją, przewagą liczebną kobiet nad mężczyznami, która zwiększała się w kolejnych przedziałach.

Jeszcze dokładniejsza obserwacja tego zjawiska pokazuje, że w 2020 r. na terenie Kielc wśród seniorów (powyżej 55. roku życia) największy odsetek stanowiły osoby w wieku 65–69 lat (21,4%), następnie preseniorzy – w wieku 60–64 lata (20,4%) oraz osoby w wieku 70–74 lata (17,8%), w wieku powyżej 85 lat było 6,9% mieszkańców. Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku liczby kobiet w wieku senioralnym i było to odpowiednio: 21,1% (65–69 lat), 19,5% (60–64 lata), 18,0% (70–74 lata). Nieco inaczej przedstawiała się sytuacja mężczyzn – największą grupę również stanowili seniorzy w wieku 65–69 lat (21,8%) oraz preseniorzy w wieku 60–64 lata (21,7%), ale trzecią pod względem liczebności była grupa preseniorów w wieku 55–59 lat (18,2%).

5. CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY

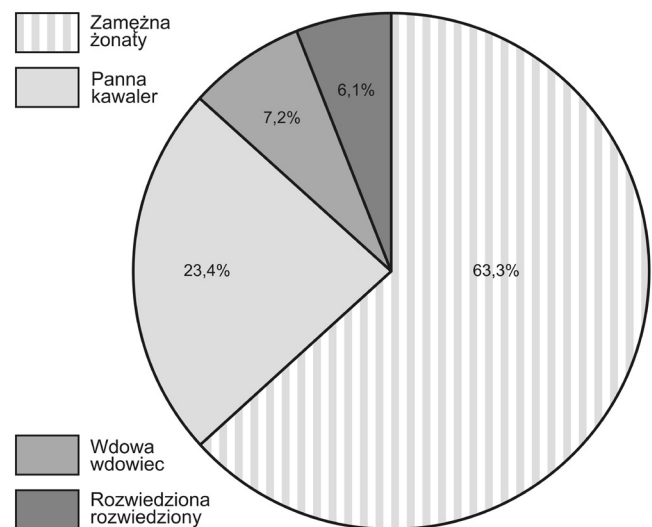
Wśród respondentów przeważały kobiety, które stanowiły 57% ankietowanej zbiorowości. Średnia wieku respondentów wyniosła 69 lat. Najwięcej badanych było w wieku 65–74 lata (40,6%), następnie 55–64 lata (37,4%), dalej 75–84 lata (16,1%), a najmniej liczną grupą były osoby w wieku powyżej 85. roku życia (5,9%) (rysunek 2).

Rysunek 2. Wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

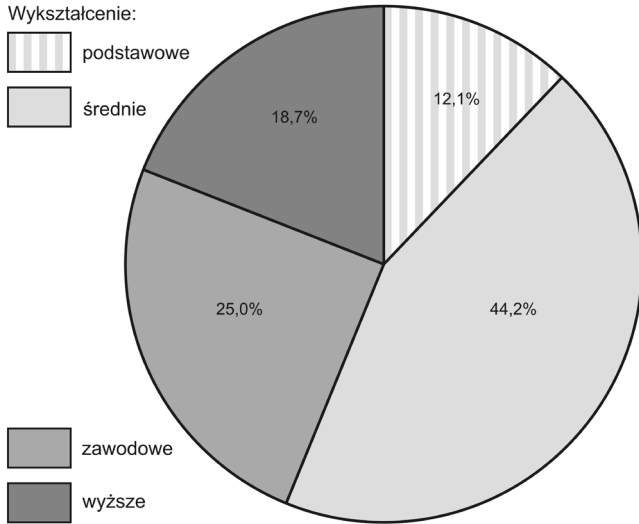
Większość ankietowanych stanowiły osoby będące w związku cywilnym (rysunek 3) – 63,3% badanych. Następną grupę tworzyły osoby owdowiałe (23,4%), osoby stanu wolnego stanowiły 7,2%, a niewiele mniej odsetek – osoby rozwiedzione (6,1%).

Rysunek 3. Stan cywilny respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

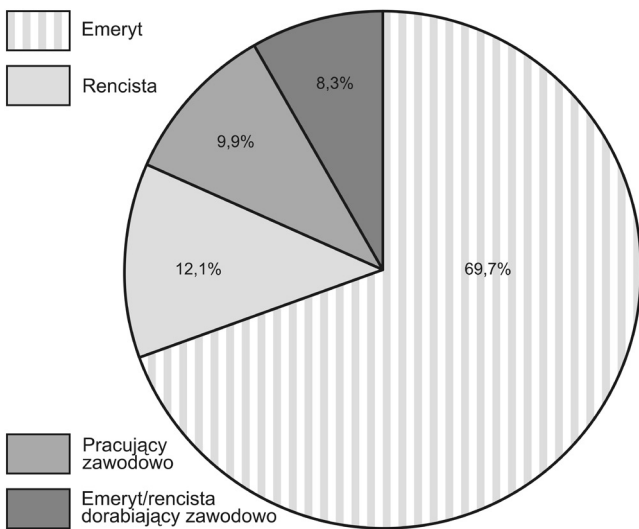
W badanej próbie dominowali respondenci z wykształceniem średnim (44,2%), ¼ ankietowanych miała wykształcenie zawodowe. Nieco mniej, bo 18,7% – wykształcenie wyższe. Pozostałe 12,1% osób miało wykształcenie podstawowe (rysunek 4).

Rysunek 4. Wykształcenie respondentów
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

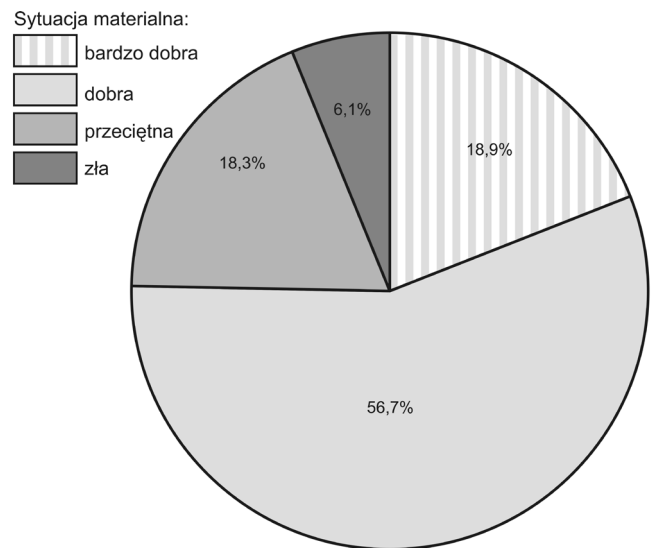
Pod względem aktywności zawodowej największą grupę stanowili emeryci (69,7%) (rysunek 5). Następne miejsce zajęli renciści (12,1%), kolejne – seniorzy, którzy pracują zawodowo (9,9%), zaś najmniej liczną grupę stanowiły osoby starsze – dorabiające zawodowo emeryci lub renciści (8,3%).

Dość często podejmowanie aktywności turystycznej wiąże się z określonym statusem materialnym

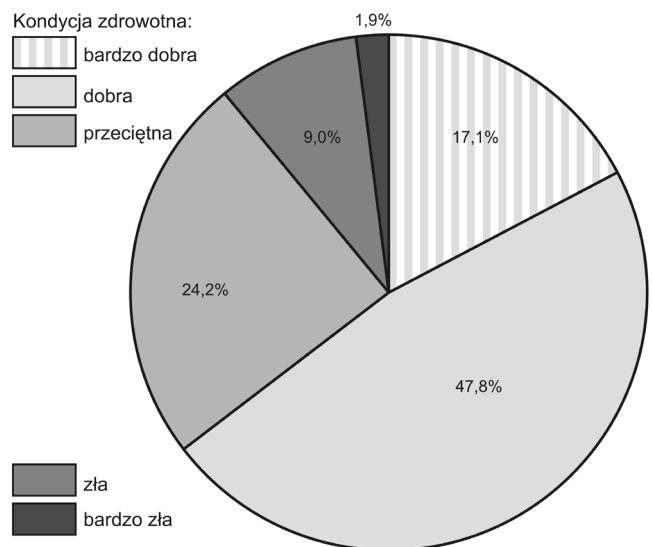

Rysunek 5. Struktura zawodowa respondentów
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

uczestników. Ten subiektywny czynnik jest ważny podczas planowania wyjazdów. W związku z tym zapytano respondentów, jak oceniają swoją sytuację materialną (rysunek 6). Ponad połowa seniorów określiła ją jako dobrą (56,7%), a zdecydowanie mniejsza część badanych jako bardzo dobrą (18,9%) lub przeciętną (18,3%). Natomiast tylko niewielka grupa opisała stan swojego budżetu jako zły (6,1%). Co ciekawe, nikt z badanych nie odpowiedział, że jego kondycja finansowa jest bardzo zła. W związku z tak wysokimi ocenami sytuacji materialnej przez większość seniorów można wnioskować, że mają oni odpowiednie zaplecze finansowe do podejmowania wyjazdów turystycznych. Należy jednak pamiętać, że jest to ocena subiektywna i dotyczy okresu przed wybuchem pandemii COVID-19.

Rysunek 6. Sytuacja materialna respondentów
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

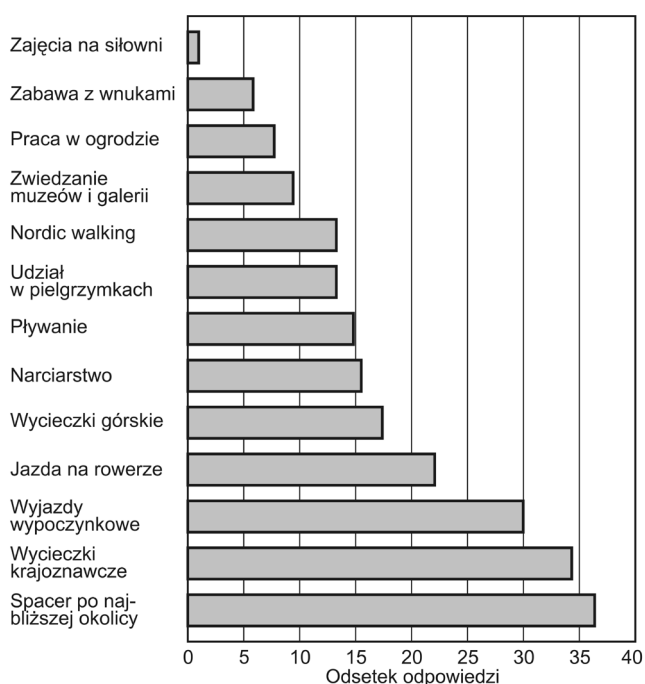

Rysunek 7. Kondycja zdrowotna respondentów
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Istotną z punktu widzenia uprawiania turystyki senioralnej jest także informacja dotycząca stanu zdrowia osób starszych. Prawie połowa badanych oceniła swoją kondycję zdrowotną jako dobrą (47,8%), 17,1% jako bardzo dobrą, ¼ zaś jako przeciętną (24,2%). Optylizmem napawa fakt, że tylko 10,9% seniorów ocenia ją jako złą i bardzo złą (rysunek 7, zob. s. 161). Należy jednak pamiętać, że seniorzy zrzeszeni w klubach postrzegani są jako najbardziej aktywni w swojej kategorii wiekowej. Według deklarowanych odpowiedzi posiadają oni odpowiednie warunki do uprawiania turystyki. Jest to znaczące, ponieważ za główne przyczyny, które hamują rozwój turystyki senioralnej, uznaje się właśnie zły stan zdrowia osób starszych.

6. AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA KIELECKICH SENIORÓW

Wśród preferowanych w latach 2015–2019 form aktywnego wypoczynku (możliwość zaznaczenia maksymalnie trzech odpowiedzi) najwięcej osób wybrało spacer po najbliższej okolicy (36,4% ogółu wskazań), a niewiele mniej także wycieczki krajoznawcze (34,3%) (rysunek 8). Takich odpowiedzi udzielali najczęściej respondenci z wykształceniem średnim, o dobrej kondycji zdrowotnej. Wielu zwolenników miały także wycieczki o charakterze wypoczynkowo-zdrowotnym (30,0% – sanatoria, zakłady lecznicze itp.). Tu z kolei dominowały osoby samotne o dobrej i przeciętnej

Rysunek 8. Preferowane formy czynnego wypoczynku kieleckich seniorów w latach 2015–2019

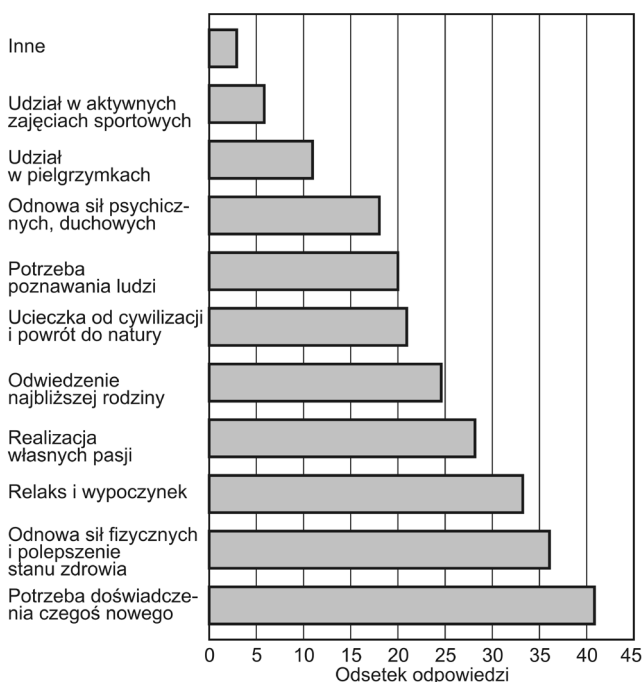
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

kondycji zdrowotnej. Podobne zachowania prezentowali mieszkańcy m.in. Poznania, Łodzi i Warszawy – tam ankietowane osoby starsze również skupiły się na celu wypoczynkowym i krajoznawczym (Kociszewski, 2016). Do form aktywnego wypoczynku seniorzy zaliczyli także jazdę na rowerze (22,1%), wycieczki górskie (17,4%), narciarstwo (15,5%) i pływanie (14,8%). Deklarowali je preseniorzy oraz osoby w wieku 65–74 lata, co bezpośrednio było związane z ich kondycją zdrowotną. Wśród badanych 13,3% wskazało udział w pielgrzymkach, a 13,2% uprawianie nordic walkingu, które staje się coraz popularniejsze u osób w podeszłym wieku. Najrzadziej zaznaczaną odpowiedzią było „zwiedzanie muzeów i galerii” (9,4%). Seniorzy mogli wpisać również własne, preferowane formy aktywnego wypoczynku – i tak 24 osoby wpisały pracę w ogrodzie (7,7%), 16 osób podało zabawę z wnukami (5,9%), a 4 – udział w zajęciach na siłowni (1%).

Respondenci zapytani o motywy podejmowania aktywności turystycznej (można było zaznaczyć maksymalnie trzy) najczęściej wskazywali chęć doświadczenia czegoś nowego (40,7% ogółu odpowiedzi) (rysunek 9) – były to głównie osoby posiadające średnie wykształcenie i dobrą sytuację finansową. Na drugim miejscu znalazła się odnowa sił fizycznych i polepszenie stanu zdrowia (36,1%), a w dalszej kolejności relaks i wypoczynek (33,2%) – w grupie ankietowanych, którzy wybrali te odpowiedzi, dominowały osoby w wieku 65–74 lata. Wpisuje się to „w szerszy nurt potrzeby nadrobienia czasu straconego we wcześniejszych fazach życia, za jakie uważa się okres codziennej rutyny funkcjonowania między domem a miejscem pracy” (Oleśniewicz, Widawski, 2015, s. 21). Codziennosc w życiu seniorów często zmienia swój rytm i różni się od tej, do której byli przyzwyczajeni. Obowiązki domowe nie obejmują już troski o dzieci, a problemy zawodowe zostają zminimalizowane bądź przestają istnieć. Wyniki analizy potwierdzają, że badani seniorzy postrzegają ten etap swojego życia jako szansę na gromadzenie nowych doświadczeń i zadbanie o siebie. Dlatego też następną w kolejności pojawiającą się odpowiedzią była realizacja własnych pasji (28,2%) i poświęcenie czasu swoim zainteresowaniom, którą statystycznie najczęściej wybierały osoby samotne z wyższym wykształceniem. Stąd wniosek, że osoby starsze coraz częściej są aktywne, otwarte i ciekawe świata – realizują swoje pasje i hobby nie tylko indywidualnie, ale również zbiorowo w klubach, stowarzyszeniach czy uniwersytetach (Landsberg i in., 2012). Podobnie z badań Oleśniewicza i Widawskiego (2015) wynika, że uprawianie turystyki przez seniorów wiąże się z dbaniem o odpowiedni poziom aktywności fizycznej, chęci doświadczenia czegoś nowego i realizacji pasji.

Do dalszych motywów wybieranych przez respondentów należały: odwiedzenie najbliższej rodziny (wskazane niemal przez ¼ badanych – 24,7%), ucieczka

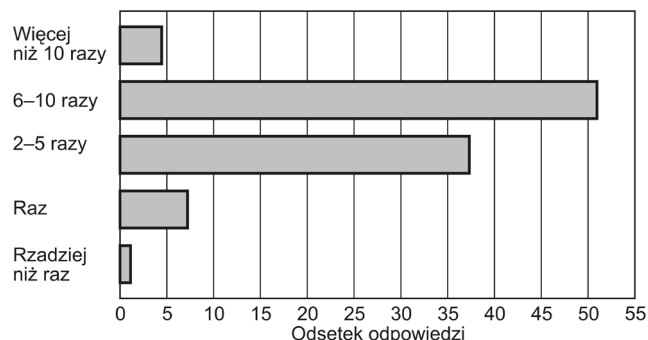
od cywilizacji i powrót do natury (21%) i – co ciekawe – zaznaczona przez prawie tyle samo osób potrzeba poznania innych ludzi (20%). Odnowa sił psychicznych, duchowych, w tym wyłamanie się z izolacji dnia codziennego, została wybrana przez 18,1% badanych. Wśród innych, własnych odpowiedzi ankietowani najczęściej wpisywali udział w pielgrzymkach, który podało 11% seniorów, oraz uczestnictwo w aktywnych zajęciach sportowych – 6%.

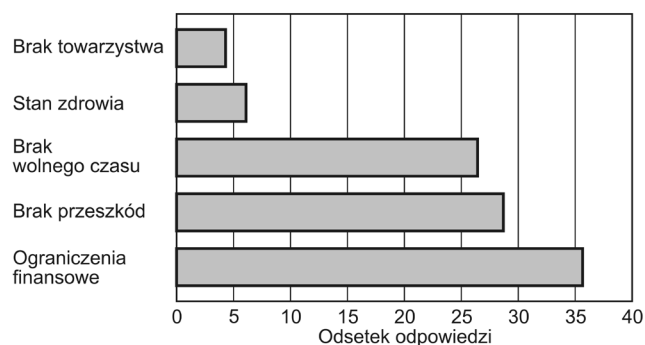
Rysunek 9. Motywy podejmowania aktywności turystycznej przez kieleckich seniorów w latach 2015–2019
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Uwzględniając zaprezentowane dane, warto przyrzeć się specyficze aktywności turystycznej deklarowanej przez badaną grupę seniorów. Zdecydowana większość podejmowała wspomnianą aktywność dosyć często – ponad połowa respondentów zadeklarowała, że było to średnio od 6 do 10 razy (50,6%) w ciągu roku, 37,1%, że od 2 do 5 razy (seniorzy mieli się odnieść do średniej z ostatnich pięciu lat, czyli z czasów sprzed pandemii) (rysunek 10), a 4,2% odpowiedziało, że było to więcej niż 10 razy w ciągu roku, co oznacza, że dla 91,9% badanych seniorów aktywność turystyczna stanowiła istotną część wolnego czasu. Nie częściej niż raz w roku wspomniana aktywność zajmowała czas 7% badanych, zaś dla 1,1% – rzadziej niż raz w roku. Dało się zauważyć, że aktywność podejmują głównie preseniorzy i młodszy seniorzy o dobrej kondycji zdrowotnej i finansowej.

Rozważając czynniki ograniczające uczestnictwo w turystyce w grupie senioralnej, należy podkreślić, że najczęściej (ponad 1/3 respondentów) wskazywano zasoby

Rysunek 10. Częstotliwość podejmowania aktywności turystycznej przez kieleckich seniorów (średnio w ciągu roku w odniesieniu do lat 2015–2019)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 11. Czynniki ograniczające uczestnictwo w turystyce wśród respondentów w latach 2015–2019
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

finansowe (35,3%) (rysunek 11), mimo że wcześniej ponad połowa badanych oceniła swoją sytuację materialną jako dobrą. Odpowiedź ta sugeruje, że na turystykę chcieliby wydawać więcej, niż mogą sobie pozwolić w ramach budżetu, którym dysponują. W literaturze przedmiotu względy finansowe są jedną z najczęściej wskazywanych barier udziału osób starszych w turystyce (Grzelak-Kostulska, 2012; Parzych, Gotowski, 2016).

Seniorzy, którzy stwierdzili, że nie istnieją żadne przeszkody utrudniające im praktykowanie turystyki, stanowili 28,4%. Taką odpowiedź najczęściej wybierali respondenci w wieku 55–64 lata, posiadający wykształcenie średnie i wyższe, oraz osoby, które oceniły swoją sytuację materialną i zdrowotną jako bardzo dobrą. Z brakiem wolnego czasu borykało się 26,2% badanych, co na pozór może zaskakiwać. Jednak uwzględniając model rodziny wielopokoleniowej funkcjonujący w polskim społeczeństwie, w którym w wychowaniu dzieci często uczestniczą także dziadkowie, oraz relatywnie wysoką aktywność zawodową badanej grupy, liczba tych wskazań staje się zrozumiała (Oleśniewicz, Widawski, 2015). Kolejnymi przeszkodami zadeklarowanymi przez seniorów były stan zdrowia (6%) oraz brak towarzystwa (4,1%), wskazywany najczęściej przez osoby samotne (owdowiałe bądź rozwiedzione).

7. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że aktywność turystyczna zajmuje istotną część wolnego czasu kieleckich seniorów. Pomimo różnych motywacji turystycznych, są one jasno sprecyzowane, a ich rozpoznanie może stanowić dobre tło dla adekwatnego przygotowania oferty turystycznej. Oznacza to konieczność nie tylko dostosowania już istniejących usług do potrzeb tej grupy konsumentów, lecz również ich dywersyfikacji czy wprowadzania innowacji produktowych (Sawińska, 2014).

Najczęściej wybieranymi formami czynnego odpoczynku wśród kieleckich seniorów w latach 2015–2019 były wyjazdy krajoznawcze i wypoczynkowe – można się zatem spodziewać znacznego wzrostu tej formy aktywności turystycznej, gdy znikną wszelkie obostrzenia sanitarne związane z podróżowaniem. Ważne, by obok trendów zachodzących w sferze demografii mieć na uwadze również zmiany w preferowanym przez seniorów stylu życia – promowanie zdrowego, aktywnego i proekologicznego podejścia oraz coraz większą świadomość znaczenia turystyki i rekreacji dla poprawy jakości ich życia. Jak podają Śniadek i Zajadacz (2014), najlepiej rozpoznany jest wpływ turystyki i rekreacji na dobrostan fizyczny i emocjonalny jednostki, w tym szczególnie na zdrowie fizyczne i psychiczne, a określanie jakości życia przez pryzmat zdrowia człowieka jest jednym z częściej stosowanych podejść w literaturze. Aktywność fizyczna stanowi kluczowy i integralny składnik zdrowego stylu życia, bez niej niemożliwa jest jakakolwiek koncepcja zdrowia – jego utrzymania czy też pomnażania (Pośluszny, Lapina, 2011).

Respondenci deklarują, że chcieliby przeznaczać więcej, niż mogli do tej pory, środków finansowych na turystykę i rekreację. Ponadto preseniorzy oraz osoby w wieku do 75 lat dobrze i bardzo dobrze oceniają zarówno swoją kondycję zdrowotną, jak i sytuację finansową. Sądzić zatem można, że w nadchodzących dekadach staną się ważnym segmentem wzrostu dla rynku turystycznego, który po okresie pandemii COVID-19 będzie się odradzał. Współczesne trendy w stylu życia seniorów i preseniorów dotyczą nie tylko turystyki, ale i zmiany sposobu spędzania wolnego czasu w miejscu zamieszkania. Identyfikacja tych zmian może i powinna przyczynić się do wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań w sposobie kształtowania nowej, popandemicznej polityki turystycznej, rekreacyjnej i społecznej. Mając na uwadze fakt, że starzenie się społeczeństwa wpływa również na zmianę struktury oferowanych usług turystycznych i rekreacyjnych, w przyszłości należy dążyć do pobudzenia działań podmiotów gospodarczych, by świadczyły usługi adresowane do osób starszych (seniorów i preseniorów) (Sawińska, 2014). Aktywne społeczeństwo w znacznym stopniu ma szansę zmniejszyć wskaźnik obciążenia systemu

zabezpieczenia społecznego państwa, a to z kolei może skutkować zmniejszeniem wydatków na ochronę zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego seniorów i tym samym wpłynąć na poprawę mocno nadszarpniętej kondycji finansowej całego kraju (Ossowski, Taraszkiewicz, Formella, 2012).

Co więcej, przedstawiona analiza wykazała zależność między wiekiem, wykształceniem, sytuacją materialną czy kondycją zdrowotną a aktywnością turystyczną osób starszych. W dodatku dowiodła, że jest ona w dzisiejszych czasach dla seniorów bardzo ważnym elementem stylu życia, który obala mit biednego, polskiego seniora. Przykład badanej populacji pozwala na stwierdzenie, że istnieje spora grupa seniorów zamożnych, stosunkowo młodych, będących w niezłej kondycji zdrowotnej. Pomimo iż większość z nich nie lubi tłoku i hałasu, czasem jest nieufna i czuje się niepewnie (np. ze względu na brak znajomości języków obcych), to wielu ma świadomość, ile lat aktywnego życia im pozostało i wobec tego chce podróżować.

Starość jawi się jako negatywne zjawisko, a polityka senioralna niewątpliwie jest wyzwaniem XXI w. (Niewiadomska, Sobolewska-Poniedziałek, 2015). Jednak osoby starsze to także ogromny potencjał i szansa rozwoju tzw. srebrnej gospodarki (*silver economy*), w której to właśnie seniorzy będą odgrywać najważniejszą rolę. Dlatego tak istotne wydają się być analizy dotyczące aktywności turystycznej seniorów, które powinny zmierzać do wskazania zmian zachowań turystycznych zarówno w czasie pandemii COVID-19, jak i w okresie po jej ustaniu. Poznanie oczekiwań seniorów pozwoli również na wykorzystanie potencjału analizowanej grupy wiekowej w silnie dotkniętym pandemią sektorze turystycznym.

BIBLIOGRAFIA

- Alcaide Casado, J.C. (2005). ¿Donde esta el marketing para mayores? *Marketing + Ventas*, 205, 46–57.
- Alejsiak, W. (2012). *Determinanty i zróżnicowanie społeczne aktywności turystycznej*. Kraków: AWF.
- Balcerzak-Paradowska, B. (2004). *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany, zagrożenia, potrzeba badań*. Warszawa: IPiSS.
- Balderas-Cejudo, M.A., Rivera-Hernandez, O., Patterson, I. (2016). The strategic impact of country of origin on senior tourism demand: The need to balance global and local strategies. *Journal of Population Ageing*, 9 (4), 345–373. <https://doi.org/10.1007/s12062-016-9146-2>
- Bank Danych Lokalnych GUS (2020). Pobrane z: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (28.10.2021).
- Berbeka, J., Makówka, M., Niemczyk, A. (2008). *Podstawy ekonomii i organizacji czasu wolnego*. Kraków: Wydawnictwo UE w Krakowie.
- Bień, B. (1996). *Wpływ pozaontogenetycznych uwarunkowań starzenia na zdrowotną i psychosocjalną sytuację ludzi starych: 15-letnie przekrojowo-sekwencyjne badania kohortowe ludzi starych w Białymstoku*. Białystok: Akademia Medyczna.

- Blazer, D.G. (2006). Successful aging. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 14, 2–5. <https://doi.org/10.1097/01.JGP.0000195222.93655.d1>
- Bloom, D.E., Canning, D., Fink, G. (2011). Implications of population ageing for economic growth. *Oxford Review of Economic Policy*, 26 (4), 583–612. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grq038>
- Błędowski, P. (2012). Starzenie się jako problem społeczny. Perspektywy demograficznego starzenia się ludności Polski do roku 2035. W: M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski (red.), *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce* (s. 11–27). Poznań: Termedia Wydawnictwo Medyczne.
- Börsch-Supan, A. (2006). Global ageing: What is at stake? *Ageing Horizons*, 4, 3–5.
- Burton, E. (2012). Streets ahead? The role of the built environment in healthy ageing. *Perspectives in Public Health*, 132, 161–172. <https://doi.org/10.1177/1757913912449570>
- Crampton, A. (2009). Global aging: Emerging challenges. *The Pardee Papers*, 6, 1–39.
- Feldstein, M.S. (2006). *The effects of the ageing European population on economic growth and budgets: Implications for immigration and other policies*. Pobrane z: <https://www.ntaccounts.org/doc/repository/FM2006.pdf> (14.02.2021).
- Głąbiński, Z. (2020). *Czynniki wpływające na aktywność turystyczną polskich seniorów w świetle opinii słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Górna, J. (2015). Preferencje i aktywność turystyczna Polaków w wieku 50+. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, 14 (1), 153–166. <https://doi.org/10.16926/kf.2015.14.11>
- Grzelak-Kostulska, E. (2012). Wybrane problemy turystyki uzdrowiskowej w Polsce. W: J. Łuczak, M. Szczepańska, S. Bronowicki (red.), *Wybrane aspekty aktywności turystycznej i rekreacyjnej* (s. 209–228). Poznań: Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania w Poznaniu.
- Halik, J. (red.) (2002). *Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństwa*. Warszawa: ISP.
- Holzer, J.Z. (2003). *Demografia*. Warszawa: PWE.
- Hossain A., Bailey, G., Lubulwa, M. (2003). *Characteristics and travel patterns of older Australians: Impact of population ageing on tourism*. International Conference on Population Ageing and Health: Modelling our Future, Canberra, Australia, 8–12 December.
- Hung, K., Petrick, J.F. (2009). How do we get baby boomers and future seniors on motor coaches? *Tourism Analysis*, 14 (5), 665–675. <https://doi.org/10.3727/108354209x12597959359338>
- Januszewska, M. (2017). Rozwój turystyki seniorów jako konsekwencja zmian starości demograficznej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu / Research Papers of Wrocław University of Economics*, 473, 257–264. <https://doi.org/10.15611/pn.2017.473.23>
- Klonowicz, S. (1986). Starzenie się ludności. W: F.W. Sawicka, B. Maryańska, E. Stańczuk (red.), *Encyklopedia seniora* (s. 35–56). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Kociszewski, P. (2016). Turystyka seniorów jako istotny czynnik aktywizacji osób starszych. *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*, 46 (1), 217–237.
- Kowalczyk-Anioł, J. (2013). Różnice pokoleniowe w turystyce polskich seniorów – baby boomers versus pokolenie przedwojenne. W: R. Pawlusiński (red.), *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki* (s. 135–147). Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński.
- Kurek, S. (2001). Wybrane metody i kierunki badania starzenia się ludności w świetle literatury problemu. *Studia Demograficzne*, 1 (139), 97–113.
- Kurek, S. (2008). *Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Landsberg, P., Poprawski, M., Kieliszewski, P., Męcarski, M., Gojlik, A., Kuchta, J., Brodniewicz M. (2012). *Po co seniorom kultura? Badania kulturalnych aktywności osób starszych*. Pobrane z: https://www.academia.edu/2494034/Po_co_seniorom_kultura_Badania_kulturalnych_aktywnosci_osob_starszych_Raport (1.12.2021).
- Long, N. (1998). Broken down by age and sex – exploring the ways we approach the elderly consumer. *International Journal of the Market Research*, 40 (2), 73–92. <https://doi.org/10.1177/147078539804000205>
- Łobodzińska, A. (2016). Starzejące się społeczeństwo wyzwaniem dla zrównoważonego rozwoju. *Prace Geograficzne*, 144, 127–142. <https://doi.org/10.4467/20833113PG.16.007.5132>
- McMorrow, K., Roeger, W. (2004). *The economic and financial market consequences of global ageing*. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Mendoza, A.G., Reinoso, N. (2020). Estudio de pérdidas y estrategias de reactivación para el sector turístico por crisis sanitaria COVID-19 en el destino Manta (Ecuador). *Revista Internacional de Turismo, Empresa y Territorio*, 4 (1), 79–103. <https://doi.org/10.21071/riturem.v4i1.12743>
- Miller, C.A. (2009). *Nursing for wellness in older adults*. Philadelphia: Wolters Kluwer Health, Lippincott Williams & Wilkins.
- Mossakowska, M., Więcek, A., Błędowski, P. (2012). *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Medyczne Termedia.
- Niewiadomska, A., Sobolewska-Poniedziałek, E. (2015). Srebrna gospodarka – nowy paradygmat rozwoju starzejącej się Europy. *Ekonomia XXI Wieku / Economics of the 21st Century*, 3 (7), 65–81. <https://doi.org/10.15611/e21.2015.3.04>
- Nieżgoda, A., Jerzyk, E. (2013). Seniorzy w przyszłości na przykładzie rynku turystycznego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu*, 32, 475–489.
- Nowicka, A. (2008). *Wybrane problemy osób starszych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Oleśniewicz, P., Widawski, K. (2015). Motywy podejmowania aktywności turystycznej przez osoby starsze ze Stowarzyszenia Promocji Sportu FAN. *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 51, 15–24.
- Ossowski, Z., Taraszkiewicz, T., Formella, M. (2012). Aktywność turystyczna seniorów szansą na rozwój turystyki w Polsce. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 82, 295–306.
- Parzych, K., Gotowski, R. (2016). Determinanty aktywności turystycznej osób starszych w Polsce na tle innych krajów europejskich. *Journal of Education, Health and Sport*, 6 (10), 680–698. <https://doi.org/10.5281/zenodo.222763>
- Pasik, M. (2005). Wyznaczniki jakości życia u osób w wieku emerytalnym. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Psychologica*, 9, 65–76.
- Patterson, I. (2006). *Growing older: Tourism and leisure behaviour of older adults*. Trowbridge: Cromwell Press.
- Pędich, W. (2001). Wkraczanie kohort seniorów w XXI wiek. W: W. Pędich (red.), *Seniorzy w społeczeństwach Europy XXI wieku* (s. 47–61). Białystok: Stowarzyszenie Wolontariatu Międzypokoleniowego w Białymstoku.
- Population structure and ageing* (2021). Pobrane z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing (28.10.2021).
- Posłuszny, M., Lapina, S. (2011). Zapobieganie starzeniu przez rekreację. *Studia Periegetica*, 6, 9–16.
- Poterba, J.M. (2004). Impact of population aging on financial markets in developed countries. *Economic Review. Federal Reserve Bank of Kansas City*, 89 (4), 43–50.

- Rynkowska, D. (2016). Rola i znaczenie aktywności społecznej seniorów. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I: Philosophy and Sociology*, 61 (2), 91–101. <http://doi.org/10.17951/i.2016.41.2.91>
- Sawińska, A. (2014). Seniorzy i preseniorzy jako perspektywiczny podmiot rynku turystycznego i rekreacyjnego. *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 46, 171–177.
- Smith, C., Jenner, P. (1997). The seniors travel market. *Travel and Tourism Analyst*, 5, 43–62.
- Śniadek, J. (2006). Age of seniors – a challenge for tourism and leisure industry. W: W. Lipiński, P. Krutki (red.), *Studies in Physical Culture in Poland* (s. 103–106). Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu.
- Śniadek, J. (2007). Konsumpcja turystyczna polskich seniorów na tle globalnych tendencji w turystyce. *Gerontologia Polska*, 15 (1–2), 21–30.
- Śniadek, J., Zajadacz, A. (2010). Senior citizens and their leisure activity: Understanding leisure behaviour of elderly people in Poland. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 17 (2), 193–204.
- Trzaskowska-Dmoch, A. (2017). Uwarunkowania turystyki seniorów w Polsce. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 18 (9/3), 303–320.
- Ustawa z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2012, poz. 637.
- Walker, M.C. (2004). *Marketing to seniors*. Bloomington: 1st Books Library.
- Warwas, I., Wieczorek, I. (2018). Srebrna gospodarka – idea i najlepsze praktyki samorządu terytorialnego w Polsce [Age management as a part of silver economy – the best practices from local government in Poland]. *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, 7, 43–54.
- Wojszel, Z.B. (2009). Geriatryczne zespoły niesprawności i usługi opiekuńcze w późnej starości. *Analiza wielowymiarowa na przykładzie wybranych środowisk województwa podlaskiego*. Białystok: TransHumana.
- Zawadka, J. (2019). The importance and popularity of tourism among older people in Poland. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 20 (2), 347–358.
- Zsarnoczky, M., David, L., Mukayev, Z., Baiburiev, R. (2016). Silver tourism in the European Union. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 18 (2), 224–232.

Artykuł wpłynął:

20 września 2021

Zaakceptowano do druku:

25 października 2021